

գերի բնակիչը բազմապաւ . և ընդհա-
կառակն ազատ ժողովուրդը աճեցաւ
15 առ 100: Կան նաև մէկ երկու 'յա-
հանգներ ալ ուր որ գերիները բնաւ չեն
աճած : Ս'երկընտի մէջ, գերիք՝ որ
թէպէտ արդէն իսկ քիչ են , 61 առ
100 նուազեցան . Տեւառերի մէջ ալ

նոյնպէս պակսեցաւ՝ 34 կամ 35 առ
100 :

Եւ իհարկէ համառօտ մը կը դնենք գե-
րի գործածող 'յահանգաց մէջ եղած
գերի և ազատ ժողովրդոց ցուցակը ,
ըստ 1860^ի աշխարհահամարին :

Վիրճինիա
Միսսուրի
Հար . և Հիւս . Գարովինա
Քէնզըքի
Գէննըստի
Մէրիլլենտ
Ճէորճիա
Ալապամա
Գեքոսս
Միսիսիբի
Արքանսաս
Ուրիշ վեց 'յահանգք և վիճակք ալ .

Ազատք	Գերիք
4,097,373	495,826
4,085,595	445,619
988,154	735,562
920,077	225,400
859,528	287,412
646,183	35,582
615,336	467,471
520,444	435,463
445,799	484,936
407,054	479,607
334,710	409,065
715,223	428,390
8,602,470	3,999,853

Հոս մէկ 'յահանգ մը, այսինքն միայն
Միսիսիբիի մէջ , գերի ժողովուրդը՝ ա-
զատ ժողովրդէն առաւելեալ կը տես-
նենք . նոյնպէս է նաև եթէ հարաւային
Գարովինան առանձին առնունք . յո-
րում 407,185 սեւք կը համրուին , և 308,
186 սպիտակք : Ալ երջապէս , այն 'յա-
հանգներն միայն առնելով ուր որ գերե-
վարութիւնն թոյլ տուեալ է , 1000
հոգւոյ մէջ 317 սեւ են , որ է ըսել ժո-
ղովրդեան երկու երեքը սպիտակ են :

մենակեր կենդանւոյս համար ուտելիք
չկայ որուն ահաւայ չմերձեցունէ , մա-
նաւանդ բուսական ուտելեաց . իր եղ-
ծիչ բնաբոյս բարուքը և ոչ իսկ քաղցուն
չծառայող բաներուն ալ կը խնայէ , ինչ-
պէս են լաթեղէններն ու ուրիշ ամէն
գործուածք :

Գաշտաց մէջ մուկն երկրագործու-
թեան հարուածն ու պատիժն է . օդոց
անհարթութիւններէն պաշտպանուե-
լու համար որջ մը , խլուրդի բոյն մը կը
դնեն ու հոն կը հաստատէ բնակու-
թիւնը , և կենաց ամէն գիւրութիւն-
ները չորս կողմը կը շարէ , և ատենին
պաշար կը ժողովուէ , ցորեն , կաղին ,
խոզկաղին , որպէս զի անկերակուր
չմնայ ու սով չքաշէ :

Եւ տանի և դաշտային միւկն զատ ,
գլխաւոր մկանց կարգը պէտք է համա-
րել նաև ջրային մուկն , որ մասնաւո-
րապէս կենդանական ուտելեօք կը սնա-
նի : Երկայ լճերու , ճահիճներու , գե-
տակներու , և առուակներու ափանցը
վրայ կ'ապրի , և ասոր ալ փնտրը կը հա-
նի մարդուս . վասն զի այս ջրոց մէջ
բնակող ձկանց մանրներն բոլոր կ'եղծա-
նէ , որոնք մարդուս սննդեանը կը ծա-

Մոռկն և գաղթականութիւնն մկանց :

Հնձոց և այն ամէն բանի որ մարդուս
սննդեանը կը ծառայէ՝ մեծ թշնամի է
մուկն , այն սրկորաժետ կրծողն՝ որ ինչ
դանէ կ'եղծանէ , երկրիս ամէն բնա-
կելի մասանցը վրայ սփռուած է , և ամէն
գի իր բնակութիւնն հաստատած է ,
թէ շինից մէջ , թէ դաշտաց մէջ և թէ
ջրոց ափանց վրայ :

Եւ ինչից մէջ պատերն ու յարկերը կը
ծակէ ու հոն կ'ապաստանի , և մարդուս
գործածութեանը ծառայող ամէն բան
կ'ապականէ ու կը փճացընէ . այս ա-

և այլն, ինչպէս նաև ջրային միջատներ, արմատներ և խոտեր. այս մկան միսը քանի մը երկիր գեղացիները կ'ուտեն պահոց օր: (Ինչպէս և ջրային մկան ուտիցը մատուրները թաղանթ չունին, 'ի վերայ այս ամենայնի դիւրաւ կը լողայ, խորը կը մտնէ ու երկար ժամանակ ջրին տակը կը մնայ որսը ձեռք բերելու համար, զոր կ'ուտէ ցամաք ելլելով կամ որջը տանելով:

Իսկ այսչափս միայն չբաւեր մկանց անյագութեանը. և բարեբաղդաբար սովու ժամանակ մէկզմէկ ալ կը պատուեն, և իրարու հետ կուտելու ատեն շատերը կը սպանուին: Վարձեալ թշնամի են ասոնց ազուէսն, արջը, աքիսն ու կզաքիսը, որոնք մեծ ջարդ կուտան: (Ինչ որ այսպէս չըլլար, քիչ ժամանակէն բոլոր աշխարհք մկներով կը լեցուէր, վասն զի շատ բազմածին են, և ամէն դի կը վխտան:

Իննէոս շատ հետաքրքրական բաներ կը պատմէ Վորուեկիոյ մկանց գաղթականութեանցը վրայ, որոնց հասակն քիչ մը պզտիկ է սովորականներէն: « Իմէն տասը կամ քսան տարին մէյմը, կ'ըսէ, բազմութիւ խումբերով բանակներ կը կազմեն ու գաղթականութեան կ'ելլեն՝ հողուն մէջէն իրենց ճամբայ բանալով երկու մատ խոր, ու կէս կամ մէկ քառորդ կանգուն լայն: Եւ ճանապարհորդութեանս ժամանակ խոտ ու հողէն ելած արմատներ կ'ուտեն. ձագերնին ճամբան կը ձրկնին, ու իւրաքանչիւր մուկ մէկը բերաննին ու մէկալը շարակնին առած կը տանին, իսկ մնացածներն հոն կը թողուն, թէ որ մնացորդ ըլլայ: Հիւսիսային լեռներէն կ'իջնեն և դէպ 'ի Վոթնիոյ ծոցը կը դիմեն. բայց սովորաբար յառաջ քան հոն հասնելնին կը ցրուին ու կը սատկին: Եւ քեզք մը չկայ որ ասոնց խոտորեւ տայ ճամբան, և միշտ ուղիղ գծով կը կտրեն: Եւ թէ մարդու մը հանդիպին, կը ջանան անոր սրունից մէջէն անցնելու քան թէ ճամբանին խոտուրէլու: Եւ թէ խոտի կուտի մը հան-

դիպին, փոխանակ անոր շրջանն ընելու՝ մէջէն ճամբայ կը բանան կրծելով ու փորելով: Եւ ամիկն, որ չէր գիտէր թէ ուսկէ կուգան մկանց այս բազմութիւններն, կը կարծէր թէ ամպերէն կ'ընկնին, և նոյն իսկ Վորմիոս գիտնականը գիրք մը շարագրեր է այս բանիս ստուգութիւնը շատ պատշաճներով հաստատելու համար: »

Օրնուորական մեծամեծ արշաւանաց ետեւէն յաջորդեր է միշտ մկանց արշաւանքը: Վանի մը տարի առաջ Վելձիոյ գիտութեանց ճեմարանին մէջ գիտնական մը կ'ըսէր. « Եւ մուկն, որուն ուսկից եկած ըլլալը ճիշտ չգիտցուիր, խաչակրացմէ ետքն Եւրոպա արշաւեց, կամ Եւրոպիոյ գտուէլէն ետեւ. հնդկաց Դաշուս-ին՝ Եւրոպա 1730 թուոյն ժամանակն ենք եկաւ. և արդէն շատ տեղերէ սեւ մուկն հալածուեր է. — վերջապէս երրորդ տեսակ մըն ալ կայ խոշոր մկան, որուն հայրենիքն Եւրոպիէ է, մուկն յարկաց, որ անցեալ դարուն վերջերն Եւրոպա տեսնուեցաւ, և մօտեւ Գաղղիոյ հիւսիսակողմերն անցաւ: »

Ինչպէս Նահանգաց լրագիր մը կ'ըսէր անցեալները թէ Եւրոպա մկներն իրենց պատմական ժամանակն ունին: Եւ և այլ բարբարոսներն որ արշաւեցին, ետեւէն իրենց մասնաւոր մուկն ալ բերին: Եւրոպա տեսաւ Վոթնիոյ մուկը, Եւ անդալաց մուկն ու հոնաց մուկը: Հիմա ալ դարձեալ ունի իր նոր մանդացի մուկն, ու Դաշուս մուկն, և Եւրոպա լուսեաց մուկը նորեկ է: Եւրոպայի մուկն երկրիս ամէն կողմը տարածուեցաւ քաղաքականացեալ ժամանակաց վաճառականութեան երթևեկութեանը պատճառաւ. վեց ու եօթը դար է որ Գաղղիա գրաւեր է, բայց ընկճեցաւ մոսկով ու դադար մկներէն: — Եւ նորեկ մկներն, որ յառաջագոյն Եւրոպա անծանօթ էին, Եւրոպի կեդրոնական մեծ լեռնաշղթան

բարձրերէն եկան, ուսկից ինչան հոն
և Սողո ձիաւորներն հին ցամաքին
վրայ, մէկ կողմանէ հռովմարշաւելու,
միւս կողմանէ (Բէքինին տիրելու)։ Սու
կով մուկն հիմա ամէն կողմ կ'աճի, և
օրէ օր աւելի կը խոշորնայ, ու աւելի
կատաղած ու սրտոտ կ'ըլլայ, կատուին
կը յաղթէ, շան հետ կը կռուի, և տը
ղու ու մարդու վրայ կը յարձակի, մա
նաւանդ քնոյ մէջ. մարդու դիակ կ'ու
տէ՝ միշտ աչուըններէն սկսելով։

Ճանապարհորդութիւնք ընդ ծիր աշ
խարհի։ (Տես երես 47)

Անցք ընդ կիրճն Ռադակոնաց կամ ընդ
Զրաւցս Մակեդոնի։

Ս'ետասան հազար կուսանաց օրը 52
աստիճանն հասնելով, վաթսունուեր
կու փարսախ երկայն նեղուց մը գտանք,
որ է ըսել 330 մղն. և այս բանս մեծ
հրաշք սեպելով, կոչեցինք զայն հը
րուանդան Ս'ետասան հազար կուսա
նաց. լայնութիւնը տեղ տեղ փարսախ
մը և տեղ տեղ ալ կէս փարսախ է։ Բայ
նեղուցը ձիւնալից բարձր լեռներէ չըջա
պատած է, և կը նայի դէպ 'ի մեծ ծո
վը, որ ըսուեցաւ Խաղաղական ծով. և
գարձեալ տեղ տեղ ալ շատ խորունկ է,
ինչուան 25, 30 կանգուն։ Բնաւ չէր
գտնուէր այս նեղուցն, եթէ Փերնանդ
Ս'ակալիանէս մեծ նաւապետը չըլլար.
վասն զի միւս նաւերուն առաջնորդները
հակառակ կարծիք ունէին, և կ'ըսէին
որ այն կիրճը չորս կողմէն փակ էր. գի
տէր Փերնանդ որ ատանկ նեղուց մը
կար զորն որ Բորգոկալի թագաւորին
գանձատանը մէջ պահուած աշխարհա
յոյց տախտակի մը վրայ տեսած էր,
գծագրեալ Ս'արաինոս պոհեմիացի ը
սուած պատուական մարդէն։

Ս'ակայն բիւր գծուարութիւններով
գտնուեցաւ այս նեղուցս. երբ կրճիս
մէջ մտան՝ գտան երկու բերան, մէկը
դէպ 'ի հարաւ և միւսն դէպ յարեւելս.

մեծ նաւապետը հրաման տուաւ Ս.
Անթոն և Յըռ-Բի-ն նաւերուն, որ եր
թան նային թէ արդեօք դէպ 'ի հարաւ
եղած բերանն ունի ելք մը առ ծովն
Խաղաղական Ս. Անթոնի նաւաստիքը
չուզեցին Յըռ-Բի-ն նաւուն սպասել, ու
րովհետեւ կ'ուզէին Սպանիա դառնալ,
ինչպէս որ ըրին ալ. վասն զի հետագայ
գիշերը մեծ նաւապետին Բըլար Ս'եւ
քիդա եղբօրորդին յափշտակելով, շըղ
թայի զարկին ու հետերնին առած դէպ
'ի Սպանիա ճամբայ ելան։ Բայ նա
ւուն մէջն էր բռնած հսկաներնէս մէ
կը, որ տաքէն զրկուելով՝ շուտ մը մե
ռաւ։ Եւ այսպէս Ս. Անթոն նաւը նոյն
գիշերը փախաւ այն կրճէն։ Մէկալ
նաւերը որ գացեր էին դէպ յարեւելս
եղած բերանը գտնելու, միշտ այն կըր
ճէն երթալով, փառաւոր գետ մը հա
սան, զոր կոչեցին Կրաչոն, որովհետեւ
հոն ամբաւ բազմութեամբ կը գտնուէր
այս ձուկէն. մօտ չորս օր ուշացան այն
տեղը մէկալ երկու նաւերուն սպասե
լով. այս միջոցին մեծ մակոյկ մը պատ
րաստեցին ամէն հարկաւոր եղած բա
ներով, ու դէպ 'ի մէկալ ծովը խաւրե
ցին որ հոն եղած անցքը կամ գլուխը
գտնէ. ասիկայ քանի մը օրէն դառնա
լով, պատմեցին մէջի մարդիկը թէ ե
ղած անցքը գտեր էին։ Բայ լսելով մեծ
նաւապետը, այնպէս ուրախացաւ որ
ինքիրմէ դուրս ելած՝ կու լար, և կոչեց
զայն Վլուի Տենչալի, երկայն ատենէ
'ի վեր անոր փափաքելուն համար։ Եւ
դարձան ան ատեն մէկալ նաւերը փըն
տըռելու համար, որոնցմէ միայն Յըռ
Բի-նը գտան. հարցուցին թէ ուր է
Ս. Անթոնը, և իմացան թէ աներեւոյթ
եղեր է. վասն զի կիրճը մտնելէն 'ի
վեր չէին տեսած զանիկայ, և կրճին
մէջ փնտուելով չէին կրցած գտնել. ա
սոր համար լեռնակի մը գլուխը դրօշ
մը տնկեցին՝ վրան ալ նամակներ, որ
պէս զի հոն գալով տեսնեն թղթերը,
և իմանան թէ իրենք ուր են. այսպէս
ըրին ուրիշ երկու տեղ ալ։ Կաշ մ' ալ
տնկեցին կղզեկի մը մէջ, որուն քովէն
ձիւնապատ բարձր լեռան մը ծայրէն